A MANERA D'HOMENATGE A JOSÉ MARÍA VALVERDE

Ricard Salvat

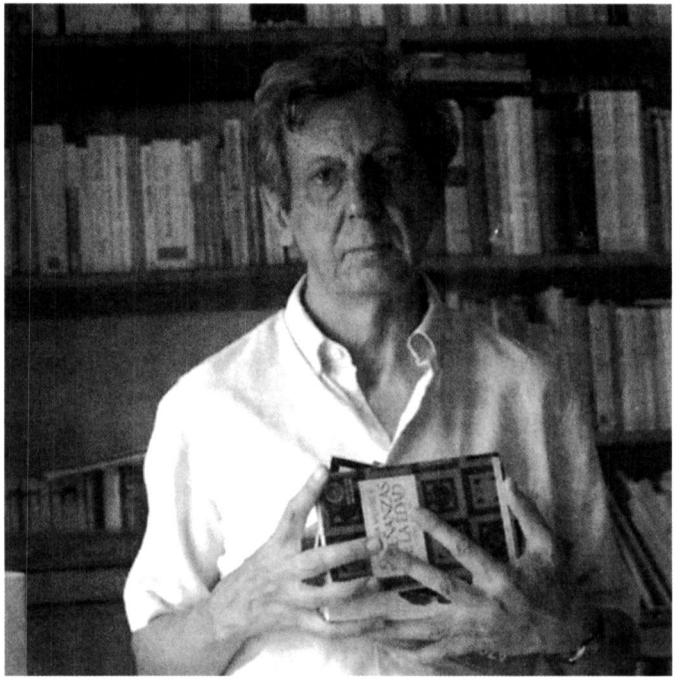
Amb menys d'un mes de diferència han coincidit dos homenatges en el marc de la Universitat de Barcelona. El 29 d'abril es recordà Miquel Porter i Moix a l'Aula Magna. El 25 de maig van acabar les taules rodones i les conferències sobre les riquíssimes aportacions de José María Valverde Pacheco. Alguns dels participants en aquests homenatges van recordar que estem commemorant l'Any de la memòria. Han acompanyat aquestes commemoracions dues exposicions molt belles, la de Miquel Porter a la Facultat de Geografia i Història, i la de José María Valverde al col·legi major Sant Raimon de Penyafort.[1] Han estat dos homenatges absolutament merescuts. Alguns trobem que no han tingut el ressò mediàtic que mereixien. Potser les exposicions s'haurien hagut de fer al *hall*, al paranimf i als passadissos de la seu central de la UB, a la plaça de la Universitat. Anar als llocs esmentats comporta un llarg trajecte i la gent del carrer s'hi perd absolutament. Resulta poc còmode arribar-hi. Tots dos homenatges, d'una certa manera, s'han complementat. Porter va ser, d'alguna manera, deixeble de Valverde. La darrera taula rodona dedicada al poeta i professor va tenir moments molt emocionants, perquè obrí un espai per a la memòria i comportà un endinsament de la magdalena col·lectiva en un te compartit. Ara resulta que la magdalena era un *brioche*, segons diuen els filòlegs i els savis proustians, però ja ens entenem. El dimarts 30 de maig, a Mataró, en una de les conferències de l'homenatge que Òmnium Cultural organitzà per recordar Antoni Comas, va succeir una cosa semblant. A la taula rodona sobre Valverde intervingué la filla del poeta, Mariana. A la sala hi era present Pilar Gefaell, l'esposa del poeta, i gairebé tots els fills i néts del matrimoni. Mariana va aprofitar per retre un emocionat homenatge a la gran ajuda intel·lectual que Pilar, persona de gran saviesa i cultura, va ser per al seu marit. En el fons va fer un acte de justícia.

En general, tots els participants vam convenir que, amb Valverde, va entrar la modernitat a la Universitat de Barcelona. En aquell moment, era el catedràtic més jove de l'Estat espanyol. Venia de Roma —hi fou lector del 1949 al 1955—, i ens parlà tant del teatre que havia vist en aquella ciutat, per exemple, Franca Valeri, com de Heidegger, sobre qui estava pràcticament prohibit parlar a la facultat. Sovint esmentava noms com ara Luis Rosales, Luis Felipe Vivanco, Leopoldo Panero, el seu mestre Aranguren, i els seus admirats Rilke o Hölderlin. Per primer cop va parlar de l'arquitectura com a llenguatge artístic: un fet insòlit a la Facultat de Lletres. També varen ser una novetat les seves classes sobre filosofia del llenguatge.

Va ser catedràtic d'estètica de la UB del 1955 al 1965, any en què dimití com a acte ètic de solidaritat amb els professors José Luis Aranguren, Rafael Calvo Serer i Enrique Tierno Galván, expulsats de la universitat per motius polítics. *Nulla estetica sine etica* va ser un lema seu que va fer gran fortuna i va servir d'exemple als seus deixebles.

Ningú no pot imaginar com era en aquell moment el Departament de Filosofia. Vam comentar el que la tradició encara viva en aquells moments contava. Es feien uns sàdics exàmens orals amb un tribunal de cinc professors. En l'època en la qual el mític mestre Xavier Zubiri honorava, amb la seva presència, la nostra Universitat, un president del tribunal va preguntar a un aterrit deixeble: «¿Qué es el ser? Defínamelo.» Zubiri va mirar el president i li va dir «¿Y usted, lo sabe?» Naturalment Zubiri va pagar molt car aquesta intervenció, i aviat se'n va haver d'anar de Barcelona.

En aquest ambient, un departament on només es permetia parlar de sant Tomás d'Aquino, i que només quan alguns deixebles protestaren per tanta uniformitat va acceptar de parlar del pare Francisco Suárez, va arribar Valverde a Barcelona. L'admirat mestre Martí de Riquer va tenir una intervenció generosíssima i absolutament lúcida en la taula rodona del dia 25 de maig. Fou un moment màgic. Va comentar que s'havia quedat amb les ganes de poder seguir les classes del doctor Valverde. Va dir que ell hauria volgut ser alumne seu, però, i això no ho sabíem, es veu que un catedràtic no pot anar a seguir les classes d'un altre catedràtic. Va insistir que Valverde va arribar amb tot el prestigi d'escriptor i poeta, i també amb un entusiasme extraordinari. Va parlar de la seva cordialitat i va recordar que tothom l'estimava. El doctor de Riquer va donar la pauta de la nit dels molts records i dels molts enyoraments.

Retrat de José María Valverde.

Fina Birulés va continuar explicant tres anècdotes fonamentals de la seva relació amb Valverde. Seguiren Josep Maria Jaumà, autor d'un opuscle excel·lent titulat *José María Valverde, lector de Joan Maragall*; Francisco Rico i el poeta extremeny Álvaro Valverde, que pel que descobrírem no té cap relació familiar amb el nostre poeta. Tots tres explicaren com havien conegut el poeta. I tots, amb unes molt intel·ligents i emocionades paraules, varen parlar de l'enriquiment últim que per a ells havia comportat poder tractar amb el doctor José María Valverde. El rector de la UB, Màrius Rubiralta, i els consellers de Cultura, Ferran Mascarell i Francisco Muñoz (de la Junta de Extremadura), varen inaugurar la Biblioteca José María Valverde, al col·legi major Sant Raimon de Penyafort. Aquest acte, amb l'assistència del doctor Gregorio López Raimundo i el professor Miquel Siguan, va ser potser el millor homenatge que es podia fer al mestre de mestres, al lluitador polític, a l'excel·lent poeta, a l'inabastable traductor, al dibuixant..., però sobretot a la persona que fou sempre un gran amic dels seus amics i dels seus infinits deixebles.

A part de les diverses activitats (poesia, traducció, assaig, historiador de la literatura, etc.) Valverde va escriure una novel·la i una obra de teatre. Suposem que si Valverde hagués tingut més ajuda, hauria fet més obres narratives i de teatre. De la novel·la, n'ha parlat recentment Porcel: «Me dejó una novela suya, que puede haber quedado inédita, estaba bien y era entre irónica, costumbrista y poética, aunque también de una cierta falta de empuje. Pero ¿no sería que como se alejaba de la literatura social de la época semejaba pesada? Hoy podría ser distinto.»[2]

Assaig de Teatre vol sumar-se a l'homenatge a Valverde recuperant la seva obra teatral *Numancia*. El text fou publicat per la revista madrilenya *Teatro* el 1953. La proposta de Valverde és molt arriscada i en part original. El mite de l'autoimmolació col·lectiva és vist des d'un poble proper i des d'una família que també quedaria marcada per la tragèdia. Valverde actualitzava vestits i material bèl·lic, una proposta realment molt arriscada en aquella l'època.

L'obra té un bonic regust d'època dels gustos tan característics dels anys cinquanta. S'hi nota la voluntat renovadora de Valverde. Admira el sentit del llenguatge, amb aspectes molt sàviament costumistes. També cal destacar-ne l'aspecte pacifista i de reconciliació possible entre els dos bàndols. I en el fons és un homenatge indirecte a *El cerco de Numancia*, la gran tragèdia, probablement la més intel·lectualment acabada, escrita per Miguel de Cervantes, que l'Estat espanyol ha menystingut fins fa molt poc i que encara no ha publicat de manera adequada.

D'aquesta tragèdia, escrita probablement cap el 1584, no se'n sap res de la primera representació, que devia tenir lloc entre els anys 1585 i 1587. Es diu que es representà a Saragossa durant el setge dels francesos. Se sap d'una *Numancia* representada per Isidoro Maiquez els anys 1815 i 1816. Rafael Alberti va fer-ne una actualització que es presentà a Madrid el 1937 i una segona versió que Margarida Xirgu va estrenar el 1943 a Montevideo. El mateix any 1937, en què Jean Louis Barrault la va representar al Théâtre Antoine de París. Barrault va tornar a representar-la amb la guerra del Vietnam de fons el 1965, en una versió de Jean Cau. L'Estat espanyol va estrenar-ne versions de Francisco Sánchez Castaner (1948), amb música de Joaquim Rodrigo, i de José María Pemán, el 1954. Recordem totes aquestes dades perquè l'obra de Valverde i el seu joc narratiu, la seva *vuelta de tuerca*, no solament va constituir una veritable proesa enfront del teatre oficial d'aquell nom, sinó també perquè s'enfrontava a un mite que l'Estat espanyol no ha volgut potenciar ni valorar. En el moment d'escriure aquestes ratlles acaba de publicar la segona edició de *Numancia* del professor José Luís Corral.[3]

Esperem, amb la publicació de l'obra, contribuir de manera emocionada als actes que la Universitat de Barcelona i la Junta de Extremadura han fet i farem enguany quan se celebra el vint-i-cinquè aniversari de la seva mort.[4]

NOTES

1. A «Homenatge a José M. Valverde (1926-1996)» es van fer les conferències següents: «José María Valverde en la memòria», a càrrec de Rosa Regàs; «Poesia i exili», a càrrec de Cristina Peri Rossi; «L'obra poètica de Valverde», a càrrec de Lluís Izquierdo. Es van fer també dues taules rodones: «Valverde i les causes del món», amb Felipe Aranguren, Jaume Botey, Horacio Espeche, Francisco Fernández Buey, David Medina, Marià Pere i Javier Tamayo; i «José María entre nosotros», amb Fina Birulés, Josep Maria Jaumà, Francisco Rico, Martí de Riquer, Ricard Salvat, Álvaro Valverde i Mariana Valverde.

2. PORCEL, Baltasar. «Valverde en lejanía». *La Vanguardia* (06-06-2000), p. 27.

3. CORRAL, José Luís. *Numancia*. Barcelona: Edhasa, 2003.

— *Numancia* [2a edició]. Madrid: Telefonica-*ABC*, 2006 (La historia de España novela a novela).

4. Aquest article fou publicat en part a l'*Avui*. SALVAT, Ricard. «Any de la memòria: la UB homenatja els seus professors». *Avui* (27-05-2006).